

เยื่อ น ถึ น ยี ส า ร

ตามรอย...สัมมาชีพบนกองกาน

จิราภรณ์ เชื้อไทย...เรื่อง / ภาพ...จินพัฒน์ ภิบาลสิงห์

ท่ามกลางกระแสแห่งความสับสนวุ่นวายของสังคมเมืองกรุง ด้วยความเบื่อหน่ายวิ่งไล่ตามโลกอย่างบ้าคลั่ง! บ่อยครั้งที่ผู้เขียนมักฝันถึงการย้อนเวลากลับไปหาอดีตอยู่เสมอ ซึ่งแน่นอนว่าการกลับไปหาอดีตอย่างที่ว่านี้เราคงไม่อาจกระทำได้ด้วยการกลับร่างให้เป็นเด็กอย่างแน่แท้ หากแต่เราสามารถทำได้โดยการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ซึ่งกลืนอายุแห่งอดีตยังคงคุกรุ่นอยู่.....

.....วิถีแห่งการดำรงชีพแบบดั้งเดิมของชนชาวไทยคือสิ่งหนึ่งที่ผู้เขียนชื่นชอบและมักจะนำพาตัวเองเข้าไปสัมผัสกับสิ่งเหล่านั้นอยู่บ่อยครั้ง ด้วยทุกความคิดและความรู้สึกของผู้เขียนชี้ชัดอยู่เสมอว่านี่คือรอยอดีตที่งดงามนัก และการเริ่มต้นเดินทางในครั้งนี้อีกเช่นกัน ซึ่งคงจะไม่ใช่เรื่องน่าขำขันเกินไปนักหากจะบอกว่าเรากำลังจะเดินทางไปบนเส้นทางสายเก่าอีกสายหนึ่ง...เพื่อไปดูชีวิตที่เรียบง่ายแต่ก็แฝงไว้ด้วยความน่าสนใจของคนเผ่าถ้ำกัน.....

วิถีของคนเผ่าถ้ำคือชีวิตที่จะต้องคลุกคลีอยู่กับกองถ่านสีดำๆ ที่ใครๆ ไม่อยากจับต้อง ด้วยมองดูว่ามันจะทำให้สกปรกเลอะเทอะ หากแต่คนเผ่าถ้ำก็เป็นอีกสัมมาชีพหนึ่งที่สุจริตไม่เบียดเบียนใคร อาจจะไม่สร้างรายได้ให้เป็นกอบเป็นกำ แต่ก็ทำให้ชีวิตๆหนึ่งสามารถดำรงอยู่ได้อย่างพออยู่พอกิน.....

เป็นที่ทราบกันดีว่า
พินและถ่านไม้เป็นวัสดุเชื้อ
เพลิงที่มีมานานนับแต่ครั้ง
อดีต ปัจจุบันพินถูกนำมา
ใช้ในปริมาณที่น้อยลง หาก
แต่ถ่านไม้กลับยังคงเป็น
วัสดุที่ได้รับความนิยมอยู่
ตลอดเวลา...

ว่าด้วยเรื่องถ่านๆ...

“เอ๋ยถึงถ่านไม้แล้วคุณผู้อ่านนึกถึงอะไรกันบ้างคะ?”

หากถามหนุ่มโคม...เจ้าของคอลัมน์แห่งการผจญภัย Explorer ขวัญใจหนุ่มสาว
วัยโจ๋ผู้ชื่นชอบการท่องเที่ยวเป็นชีวิตจิตใจ คำตอบที่ได้รับก็คือ “นึกถึงคำพังเพยที่ว่า คนไม่เอา
ถ่าน ทำไม่ต้องเป็นถ่าน ทำไม่ถึงไม่ใช่อิฐ หิน ดิน ทราย กันบ้าง”

แต่ถ้าถามนายอาร์ต ดากล้องประจำกอง บก. “ถ่านไฟเก่า” คือคำตอบของเขาที่
ฟังดูแล้วช่างยียวนกวนประสาทเสียเหลือเกิน

สำหรับนักวิชาการหนุ่มหน้าดีที่ชื่อชัย “คิดถึงบ้าน” คือคำตอบของพี่แกที่ดูจะแหวก
แนวและน่าสนใจทีเดียว เพราะเมื่อก่อนบ้านของหนุ่มคนนี้นั้นใช้ถ่านไม้เป็นเชื้อเพลิงหลัก
ในการหุงหาอาหาร ซึ่งผู้เขียนเองก็คิดว่าครอบครัวของคุณผู้อ่านหลายๆท่านก็คงจะเคย
เป็นเช่นนั้นมาก่อนใช่มั้ยคะ!

แต่หากถามผู้เขียน ผู้เขียนกลับมองลึกไปกว่านั้นว่าก่อนที่จะไม่สดจจะกลายมา
เป็นถ่านให้เราได้ใช้กันนั้นจะต้องผ่านกระบวนการอะไรบ้าง และแน่นอนว่านั่นก็คือเรื่องราว
ของการเผาถ่านนั่นเอง เพราะหากจะว่าไปแล้วในบรรดาสัมมาอาชีพทั้งหลายแหล่ วิถี
ดั้งเดิมอย่างการเผาถ่านก็ถือเป็นอีกหนึ่งอาชีพที่น่าสนใจอยู่ไม่น้อย เพราะเป็นอาชีพเก่าแก่
ของคนไทยอย่างเราๆท่านๆที่มีมานานโข รวมทั้งในประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนา
ทั้งหลายด้วย ซึ่งเมื่อสอบถามจากท่านผู้รู้หลายท่านก็ทำให้ทราบว่า การเผาถ่านได้มีการ

ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนทราบเท่าทุกวันนี้ เฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนชนบท โดยเหตุผลสำคัญอย่างหนึ่งอาจจะเป็นเพราะการเผาถ่านเป็นอาชีพที่สามารถทำได้ง่าย ไม่ ต้องใช้วิธีการและเทคนิคมากนัก ลงทุนน้อย วัตถุดิบก็มีอยู่ใกล้มือ แถมยังทำรายได้เลี้ยงปากเลี้ยงท้องได้พอสมควรอีกต่างหาก

สำหรับประเทศไทยของเราผู้เขียนทราบเพียงแค่ว่าถ่านไม้ได้เข้ามาแพร่หลายเป็น เชื้อเพลิงสำหรับการหุงต้มมานานกาลแล้วเท่านั้น พอลองหาหนังสือหนังสือที่เกี่ยวกับ เรื่องเหล่านี้มาลองอ่านดูก็ไม่พบว่าเคยมีใครได้ทำการบันทึกเอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเลย ว่าคนไทยนิยมใช้ถ่านไม้ในการหุงต้มกันตั้งแต่เมื่อไหร่ แต่จากคำบอกเล่าของครุฑแล้ว รุฑเล่าก็บอกต่อๆกันมาว่าการใช้ถ่านไม้สำหรับการหุงต้มในประเทศไทยนั้น คนจีนที่เข้ามา อาศัยอยู่บนแผ่นดินไทยเป็นคนนำเข้ามาเผยแพร่ ซึ่งสังเกตง่ายๆเลยก็คือว่า แม้แต่เตาที่ใช้ กับถ่านเรายังเรียกว่า “เตาอังโล่” แบบจีนกันเลย

ส่วนในประเทศเพื่อนบ้านของไทย อย่าง มาเลเซีย พม่า ศรีลังกา อินโดนีเซีย คนพื้นเมืองในประเทศนั้นๆเขาจะใช้ฟืนในการหุงต้มกันโดยตรงค่ะ การใช้ถ่านในการหุงต้ม จะมีเฉพาะในกลุ่มคนจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศเท่านั้น และหากเราลองเอาเรื่องราวต่างๆที่เป็นเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยมาปะติดปะต่อเข้าด้วยกัน ก็เป็นที่น่าเชื่อได้ว่าการเผาถ่านนี้น่าจะมี ต้นกำเนิดมาจากชนชาติจีนจริงๆ และด้วยคุณสมบัติของถ่านไม้ที่มีทั้งความปลอดภัยในการ ใช้ ไม่มีควัน น้ำหนักเบา ขนส่งได้ง่าย อีกทั้งสะดวกแก่การเก็บรักษาก็เลยทำให้ผู้คนนิยม ใช้ถ่านไม้กันมากขึ้นเรื่อยๆ ถ่านไม้ผลิตผลที่ได้จากการเผาถ่านจึงดูเหมือนว่าจะเป็นอีก

จากวันวานจวบจน
ทุกวันนี้ ดูเหมือนว่าถ่านไม้
จะเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ได้รับ
ความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ
และด้วยความต้องการใน
การใช้ถ่านไม้ของผู้คนที่ม
เพิ่มมากขึ้น ประกอบกับ
คุณลักษณะเฉพาะตัวของ
ถ่านชนิดนี้เอง ธุรกิจการ
ค้าถ่านไม้จึงเกิดขึ้นในที่สุด

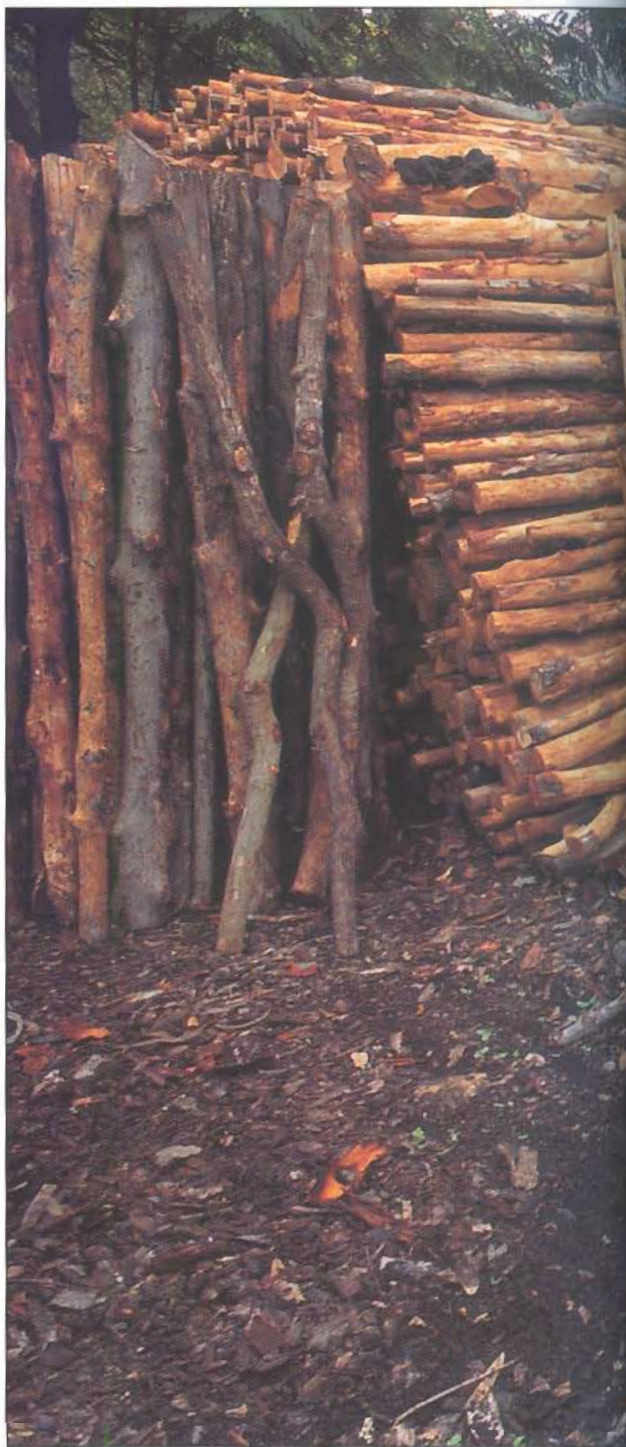

สิ่งหนึ่งที่ยังคงใกล้ชิดกับคนไทยตลอดเวลา ถึงแม้ว่าการใช้เตาแก๊สและเตาไฟฟ้าจะเป็นที่นิยมแพร่หลายขึ้นอย่างรวดเร็วก็ตาม แต่ก็เป็นการแพร่หลายอยู่ในวงแคบเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ ในเขตที่ประชาชนมีมาตรฐานการครองชีพพอที่จะสามารถจ่ายเงินลงทุนในการซื้ออุปกรณ์เตาแก๊สเท่านั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการใช้ถ่านไม้จะเพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทุกปี อดีตการเผาถ่านมีความสำคัญเช่นไร ในวันนี้ความสำคัญนั้นจึงยังไม่ได้แปรเปลี่ยนไป.....

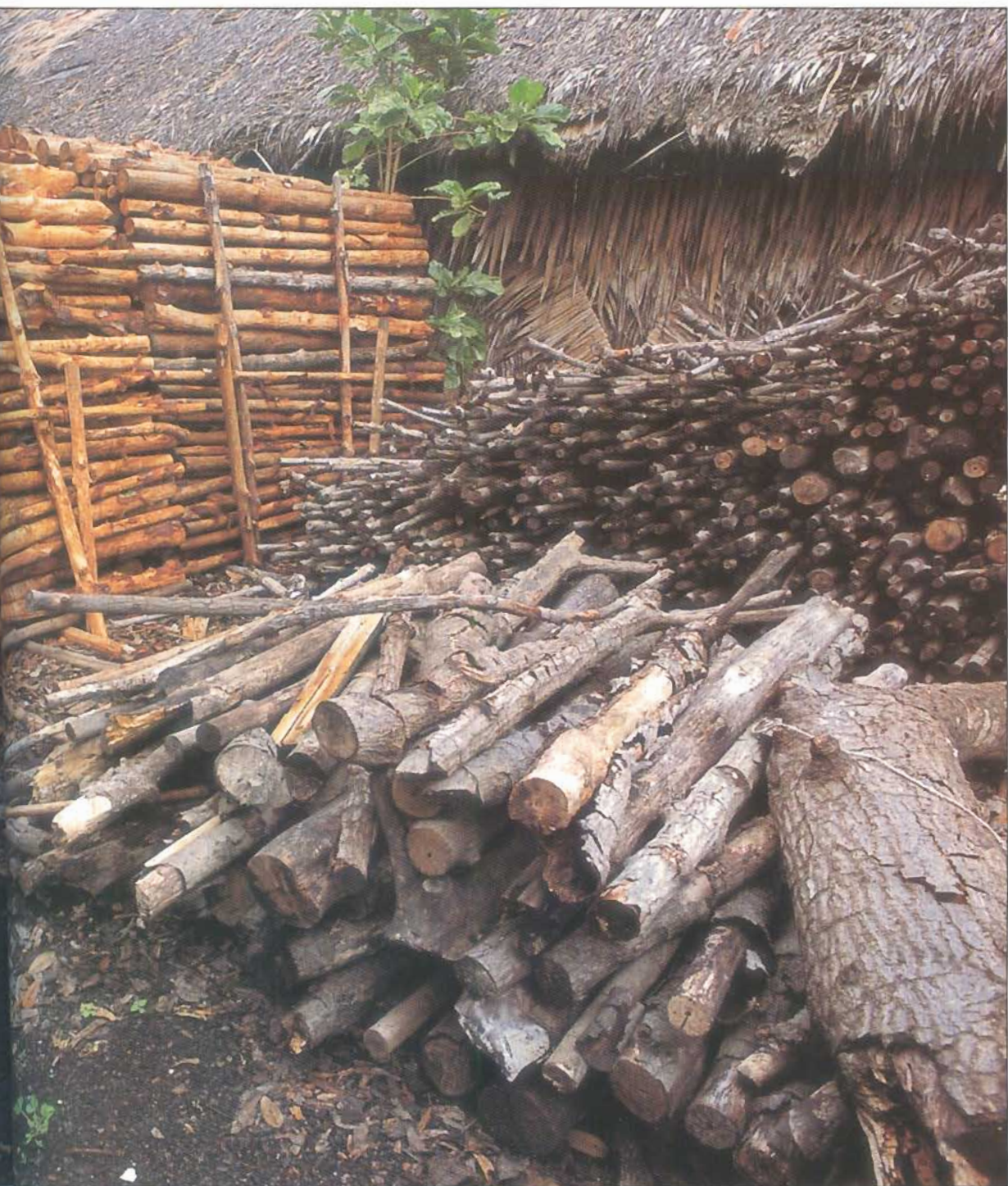
สรรสาระจากถ่านไม้

จะว่าไปแล้วนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแทบจะทุกครัวเรือนจะต้องมีถ่านไม้เอาไว้เป็นเชื้อเพลิง โดยลักษณะของการใช้ถ่านไม้นั้น ส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดใช้สำหรับการหุงหาอาหาร และหลายคนก็คิดกันว่าประโยชน์ของถ่านไม้จะจบลงที่การหุงต้มเพียงเท่านั้น แต่จริงๆ แล้วผิดนัด! ถ่านไม้ที่ว่านี้ดูเอาถ่านกว่าที่คิดกันไว้เยอะค่ะ เพราะนอกเหนือไปจากการใช้ประโยชน์ในด้านเชื้อเพลิงสำหรับการหุงต้มแล้ว เรายังอาจจะนำถ่านไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ ได้อีกมากมายหลายประการอย่างที่ใครหลายคนคาดไม่ถึง อย่างเช่นนำไปผสมกับกำมะถันและวัตถุเคมีอย่างอื่นเพื่อใช้ทำเป็นดินปืน บ้างนำไปใช้เป็นวัตถุสำหรับกรองอากาศหรือกรองสิ่งสกปรกในของเหลว บ้างใช้เป็นเครื่องกรองที่ใช้กับหน้ากากป้องกันไอพิษ บ้างก็ใช้เป็นเครื่องกรองน้ำ หรือใช้เป็นเครื่องดูดความชื้น แล้วแต่ว่าใครจะหัวใสเกิดไอเดียคิดประยุกต์นำถ่านไปดัดแปลงใช้ประโยชน์ในเรื่องใด หรือแม้แต่ในอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ถ่านไม้ก็ยังมี ความสำคัญเช่นกัน โดยอุตสาหกรรมในประเทศไทยที่ใช้ถ่านมากที่สุดเห็นจะเป็นอุตสาหกรรมการถลุงเหล็ก ซึ่งจากสถิติของสหประชาชาติได้กล่าวไว้เมื่อปี พ.ศ.2513 (ค.ศ.1970) ว่าประเทศไทยได้ใช้ถ่านไม้รวมกันทั้งการหุงต้มและการกลังกรรมราวปีละ 20 ล้านลูกบาศก์เมตร และสหประชาชาติยังได้คาดคะเนไว้อีกว่าในปี พ.ศ.2545 (ค.ศ.2002) นี้ การใช้ถ่านไม้ในประเทศไทยจะสูงขึ้นถึงปีละ 40 ล้านลูกบาศก์เมตรทีเดียว

ในด้านการรักษาโรค...ใครเลยจะคิดว่าถ่านก็ยังมีบทบาทเข้าไปร่วมด้วย โดยเฉพาะการใช้เป็นยาลดกรดใน

จากไม้สดกว่าจะแปรสภาพมาสู่ถ่านให้ใครต่อใครได้ใช้ประโยชน์กันนั้น ใช่ว่าสักแต่เผาก็จะได้ถ่านอย่างที่ใจปรารถนาเสียเมื่อไหร่ เพราะถ่านไม้สวย ๆ ดี ๆ และมีความปลอดภัยจะต้องอาศัยเทคนิควิธีในการเผาจากผู้ชำนาญการกับเขาอยู่เหมือนกัน!

กระเพาะอาหาร ในส่วนของการเลี้ยงกล้วยไม้ในประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ซึ่งคุณผู้อ่านอาจจะเคยพบเห็นหรือทราบกันมาบ้างว่ามีการใช้ถ่านเป็นวัสดุอย่างหนึ่งในการเพาะปลูก ด้วยเหตุผลที่ว่าถ่านสามารถดูดความชื้นไว้ได้นั่นเอง จึงทำให้กล้วยไม้สวยๆ หลากหลายสีสันนานาพันธุ์ที่เราเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ได้รับความชื้น สวย สดชื่นอยู่เป็นเวลานาน นอกจากนี้ถ่านยังปราศจากเชื้อโรคและเห็ดราอีกต่างหาก เนื่องจากการเผาไหม้ในอุณหภูมิสูงจึงเป็นการฆ่าเชื้อโรคและเห็ดราไปในตัว กล้วยไม้จึงโตวันโตคืน งามขึ้นๆ

สำหรับผู้ประกอบ
ธุรกิจการเผาถ่านอย่างเป็น
ล่ำเป็นสัน การเผาถ่าน
แต่ละครั้งใช้ว่าจะใช้ไม้
เพียงร้อยหรือพันท่อน
แต่จะต้องใช้ไม้เป็นหมื่นๆ
ท่อนทีเดียว การเผาถ่าน
ในครั้งนั้นจึงจะไม่เสียเวลา
และไม่ขาดทุน

โดยไม่มีโรคใดๆมาแผ้วพาน

ด้านการศึกษาสงครามถ่านก็ยิ่งเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยอีกเช่นกัน อย่างในสมัย
สงครามโลกครั้งที่ 2 ถ่านได้มีบทบาทช่วยบรรเทาปัญหาเรื่องน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเดิน
เครื่องยนต์ที่ขาดแคลนอยู่ ซึ่งในช่วงนั้นได้มีการติดตั้งเตาเหล็กสำหรับเผาถ่านไว้ตอนท้าย
ใช้แก๊สซึ่งเป็นวัตถุพลอยได้จากการเผาไหม้ของถ่านไปเดินเครื่องยนต์ แม้ว่าจะไม่สะดวก
สบายเท่ากับการใช้น้ำมัน แต่ก็ช่วยแก้ไขวิกฤตการณ์ปัญหาในช่วงนั้นไปได้ประหนึ่ง

จากยุคสมัยของสงครามโลกครั้งที่ 2 มาจนถึงปัจจุบัน วันเวลาได้ล่วงมากกว่า 100 ปี
แล้ว ในวันนี้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำมันได้ทวีความรุนแรงขึ้นมามาก เกือบทุกประเทศ
ในโลกกำลังเผชิญกับสภาวะการฉุดรั้งนี้ หลายประเทศซึ่งรวมทั้งประเทศไทยจึงพากันมุ่งมา
ยังการใช้พลังงานจากถ่าน ด้วยเห็นว่าถ่านเป็นสิ่งที่ผลิตจากไม้ ซึ่งเป็นสิ่งที่มียูแล้วภายใน
ประเทศ ประกอบกับกรรมวิธีในกระบวนการผลิตไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อนมากนัก โครงการ
ใช้ถ่านเพื่อให้ความร้อนหรือผลิตแก๊สเพื่อหมุนเครื่องยนต์ เครื่องกำเนิดไฟฟ้า และอื่นๆจึง
ได้มีการศึกษาค้นคว้ากันอย่างรีบเร่ง.....

รู้จักยี่สาร...

ถึงตรงนี้คุณๆหลายท่านคงจะพอนึกภาพออกแล้วใช่มั้ยคะว่าถ่านไม้ก่อนสีดำๆ
เป็นต่อตะโกที่ใครๆไม่อยากจะจับต้องกันสักเท่าไรนั่นมีประโยชน์มากมายเพียงใด

หรืออย่างน้อยก็มีประโยชน์มากกว่าการหุงต้มก็แล้วกันล่ะค่ะ .และแม้ว่าปัจจุบันสังคมโลกหรือแม้กระทั่งประเทศไทยของเราเองจะมีเครื่องมือเครื่องมืองานอุปกรณ์ต่างๆเข้ามาช่วยและทุ่นระยะเวลาในการผลิตเชื้อเพลิงประเภทถ่านไม้ได้ดีเพียงใดก็ตาม ในทางกลับกันสิ่งหนึ่งที่เรามาควรละทิ้งไปเลยเสียทีเดียวก็คือเรื่องเก่าอย่างการเผาถ่าน....

ทุกวันนี้ในเมืองไทยมีกิจการการเผาถ่านเหลืออยู่ไม่มากนัก ไม่ได้มีการยึดถือเป็นอาชีพทำกันเป็นล่ำเป็นสันอย่างอาชีพอื่นๆ จะมีให้เห็นอยู่บ้างก็เป็นบางพื้นที่เท่านั้น และหนึ่งในนั้นก็คือแหล่งเผาถ่านไม้ที่ชุมชนบ้านเขยี่สาร

พูดถึงบ้านเขยี่สาร...น้อยคนนักที่จะรู้จักชุมชนนี้ แต่ชุมชนแห่งนี้ก็เป็นสถานที่เก่าแก่อีกแห่งหนึ่งที่มีมาแต่ครั้งอดีตแล้วล่ะค่ะ อย่างที่มีหลักฐานปรากฏไว้ในนิราศยี่สารของ ก.ศ.ร.กุหลาบ ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2422 ว่า

“ไปไหว้พระปฏิมาสถิตาครัน
อารามนั้นอยู่บนยอดบรรพต
เขยี่สารโบราณใหญ่ถนัด
เป็นจังหวัดโบถวิหารนานหนักหนา
นามอวาศราษฏร์เรียกกันเพรียกมา
วัดแก้วฟ้ามาจนนานทุกวันนี้”

บ้านเขยี่สารตั้งอยู่เชิงเขยี่สาร เขาหินปูนบนหินทรายขนาดย่อมกลางป่าชายเลนและเป็นภูเขาแห่งเดียวของจังหวัดสมุทรสงคราม แม้จะอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอมัมพวา แต่ก็เป็นส่วนที่ติดกับชายฝั่งทะเล ไม่ใช่สวนผลไม้อย่างที่เรารู้จักคุ้นเคยกัน สามารถเดินทางติดต่อกับอำเภอบ้านแหลมและจังหวัดเพชรบุรีได้โดยสะดวก

หมู่บ้านแห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในเขตทะเลตมรอบอ่าวไทย โดยตั้งอยู่ห่างจากชายฝั่งอ่าวไทยราว 5 กิโลเมตร พื้นที่โดยรอบเต็มไปด้วยป่าชายเลนที่กลายเป็นสวนป่าโกงกางและนาโกง มีลำคลองสายต่างๆทั้งคลองขุดและคลองธรรมชาติเชื่อมเส้นทางสู่ชุมชนภายนอก สู่พื้นที่ป่าชายเลนซึ่งเป็นที่ทำกิน และสู่ลำน้ำที่ใช้จับสัตว์น้ำ ฉะนั้นคงไม่ผิดนักหากจะกล่าวว่าคลองสายต่างๆเหล่านี้คือหัวใจหลักในการคมนาคมยุคเริ่มแรก กระทั่งถนนได้เข้ามามีบทบาทแทนอย่างที่เราเห็นกันอยู่ในยุคปัจจุบัน

สำหรับเรื่องราวของการก่อกำเนิดชุมชนบ้านเขยี่สารนั้นได้มีเรื่องเล่าสืบทอดกันมาว่าครั้งหนึ่งมีชาวจีนสามพี่น้องล่องเรือสำเภามาค้าขายบนผืนแผ่นดินไทย ที่คนใดชื่อ “จินเครา” คนรองชื่อ “จินชาน” ส่วนคนสุดท้ายชื่อ “จินกู” ครั้นเมื่อสามพี่น้องแล่นเรือมาถึงบริเวณเขยี่สารแห่งนี้ เรือสำเภาก็ได้พ่วงชนเขาจนเรือแตก เป็นเหตุให้สามคนพี่น้องต่างพลัดพรากจากกันไป ซึ่งตามตำนานได้บอกว่าที่คนใดอยู่ที่ “เขาตะเครา” คนรองอยู่ที่ “เขยี่สาร” ส่วนน้องคนเล็กอยู่ที่ “เขาอีโก้” จากนั้นทั้งสามพี่น้องได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ต่างๆทำให้เกิดเป็น “หมู่บ้านเขาตะเครา” “หมู่บ้านเขยี่สาร” และ “หมู่บ้านเขาอีโก้” อยู่สืบทอดกันมาจนทุกวันนี้

นี่คือโรงเผาถ่านขนาด
ใหญ่ของคุณลุงช้อ
นตรณศรี ที่บ้านเขยี่สาร
ผู้ประกอบอาชีพที่จะต้อง
ทำงานอยู่กับกองถ่านมา
นานนับสิบๆปี ซึ่งหากดู
จากสภาพภายนอกจะเห็น
ว่ามีกองไม้ที่สูงท่วมหัวอยู่
หลายกองทีเดียวสำหรับ
การนำเข้าเตาเผาแต่ละครั้ง

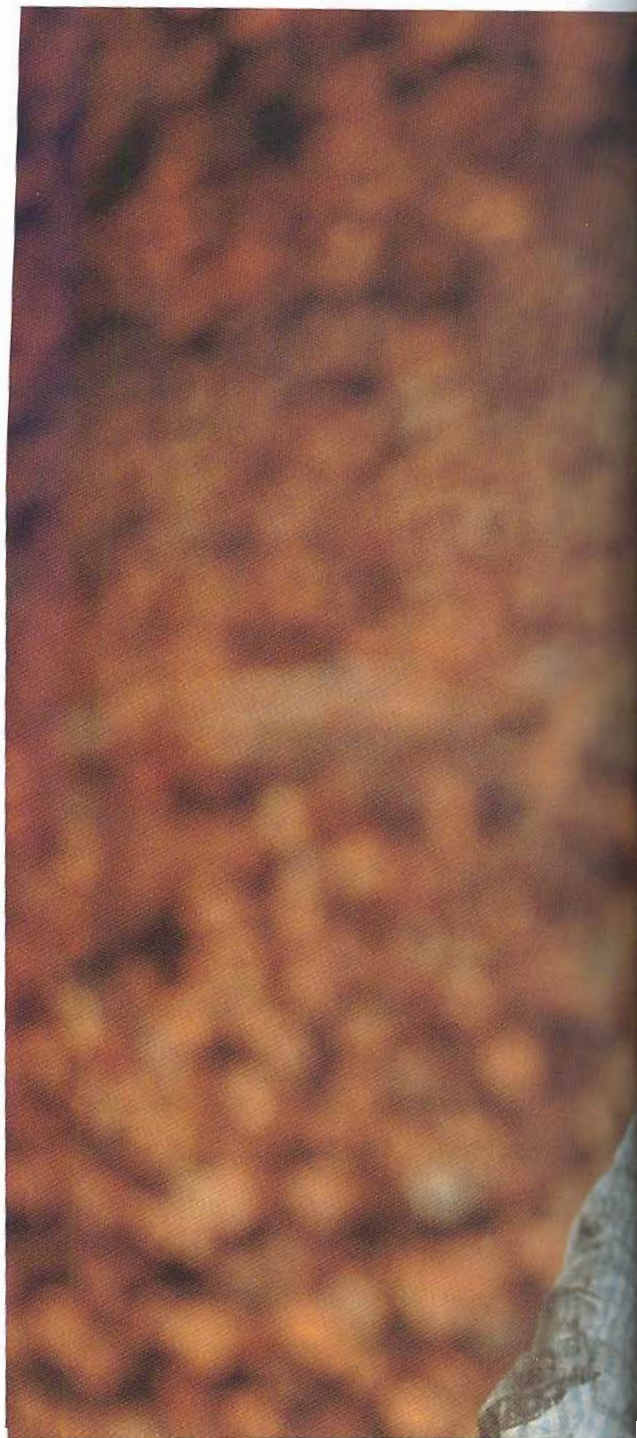
ซึ่งจากตำนานการกำเนิดชุมชนดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงกลุ่มคนจีนที่เข้ามาตั้งหลักปักฐานบริเวณชุมชนชายฝั่งทะเล สัมพันธ์กับการเดินทางด้วยเรือสำเภา นับเป็นตำนานที่มีอิทธิพลต่อชาวยี่สารทั้งในเรื่องตัวตน ความเป็นมา และระบบความเชื่อ และจากหลักฐานทางโบราณคดีก็สามารถสรุปได้ว่าการอยู่อาศัยของผู้คนตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน ในเวลาไม่ต่ำกว่า 700-800 ปี โดยไม่ขาดตอนหรือมีการทิ้งร้างแต่อย่างใด

มุงหน้าสู่ดินแดน “กาจิ”

พื้นที่ที่รถยนต์คันเก่งที่ผ่านการใช้งานอย่างสมบุกสมบันของทีมงานแล่นเรื่อยไปตามถนนลูกรังสายเล็กๆ เข้าสู่ชุมชนบ้านเขายี่สาร สิ่งที่ทำให้ผู้เขียนรู้สึกสะอิดสะเอียนที่สุดเห็นจะเป็นสองข้างทางฟากฝั่งของถนนที่เต็มไปด้วยป่าโกงกาง ผู้เขียนจึงไม่สงสัยเลยว่าทำไมชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้จึงยึดอาชีพการผลิตถ่านไม้โกงกาง หรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกกันโดยทั่วไปว่า “กาจิ” กันอย่างเป็นล่ำเป็นสัน และเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไปโดยปริยาย

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านแถบนั้นทำให้ผู้เขียนและทีมงานทราบว่า การทำถ่านไม้โกงกางจำหน่ายเป็นอาชีพของชุมชนนี้เริ่มทำกันมาเมื่อประมาณปี พ.ศ.2480 โดยการนำช่างชาวจีนจากอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง มาสร้างเตาเผาถ่านนับสิบเตาไว้ในหมู่บ้าน ซึ่งนับว่าเป็นเทคนิควิธีที่นำมาจากจีนตอนใต้อีกทอดหนึ่ง เริ่มแรกก็มีการเตรียมพื้นที่โดยการนำฝักโกงกางเข้ามาปลุกสวนป่าเพื่อตัดทำถ่านโดยเฉพาะก่อนหน้าการก่อสร้างเตาประมาณ 15 ปี ต่อมาการปลุกป่าโกงกางเพื่อตัดทำถ่านที่บ้านเขายี่สารก็ได้มีการกระทำอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงเวลากว่า 60 ปีที่ผ่านมา ถือเป็นสวนป่าไม้ขายเลนเอกชนที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศก็ว่าได้

ปัจจุบันการผลิตถ่านไม้โกงกางยังคงกระทำกันอยู่ในบ้านเขายี่สาร โดยมีการผลิตส่งทั้งในเขตจังหวัดสมุทรสงครามและกรุงเทพมหานคร และด้วยกระบวนการทำถ่านไม้โกงกางนับแต่การปลุกจนกระทั่งเป็นถ่านใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 8-15 ปี มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดินและแรงงานส่วนใหญ่ของชุมชน จนถือว่าเป็นอาชีพที่ยั่งยืนอย่างหนึ่งของชาวยี่สารไปเสียแล้ว

แม้หยาดเหงื่อจะโทรมกาย แรงกำลังอาจอ่อนล้าลงไปทุกขณะ เนื้อตัวและใบหน้าอาจจะเปรอะเปื้อนไปด้วยเขม่าถ่าน บนใบหน้าที่เคยให้เห็นถึงความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า นั้น ขณะเดียวกันแววตาและสีหน้าก็ยังเต็มไปด้วยรอยยิ้มอยู่ในที่ ด้วยคนเผาถ่านคืออาชีพที่เขาพอใจ และได้เลือกแล้ว

สัมภาษณ์พบนกองค์ก่าบ

ด้วยความสงสัยของทีมงานคนหนึ่งที่ยากทราบเสียเหลือเกินว่าเตาเผาถ่านเตาแรกในหมู่บ้านที่ชาวจีนจากจังหวัดตรังมาสร้างให้มันตั้งอยู่ที่ใด เลยเป็นหน้าที่ของทีมงานอีก 2 คนที่ติดตามไปด้วย ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือผู้เขียนอีกเช่นเคยกับการสืบเสาะสอบถามจากชาวบ้านเจ้าถิ่นจนได้ความว่า สิ่งทีทีมงานกำลังสงสัยกันอยู่นั้นคำตอบมันมีอยู่ที่บ้านของลุงช้อน ดรุณศรี

ลักษณะการเรียงไม้
ภายในเตาเผาถ่าน จะไม่
จัดวางอย่างสะเปะสะปะ แต่
จะมีการคัดเลือกไม้ขนาด
ใหญ่เรียงตามผนังเตาใน
ลักษณะแนวตั้ง และวางไม้
ขนาดเล็กซ้อนทับด้านบน
ในลักษณะแนวนอน ทั้งนี้
เพื่อให้มีพื้นที่ในการใส่ไม้
เข้าไปในเตาได้มากที่สุด

ชายวัย 65 ปีแต่ยังคงดูแข็งแรงอยู่มากชะโงกหน้ามองออกมานอกประตูรั้ว
บ้านทันทีที่เสียงรถยนต์ของผู้มาเยือนแล่นเข้ามาจอดนิ่งอยู่ภายในอาณา
บริเวณบ้าน

ภายหลังการตกทายปราศรัยและแนะนำตัว การสนทนาเกี่ยวกับ
เรื่องราวของการผลิตถ่านไม้โกงกางหรือ “กาจ” ของลุงช้อยนจึงเริ่มต้น
ขึ้น และทราบว่าเตาเผาถ่านเตาแรกของชุมชนบ้านเขายี่สารที่ชาวจีน
ชื่อ “เทียน” มาสร้างให้มันตั้งอยู่ที่บ้านของลุงช้อยนนี่เอง แต่ก็เป็นที่
นำเสียดายมากที่เตาเก่าแก่ขนาดนั้นซึ่งมีอายุราว 60 ปีได้ถูกรื้อทุบทิ้ง
ออกไปแล้ว ด้วยมีสภาพที่ทรุดโทรมเต็มที เพราะถูกสร้างขึ้นตั้งแต่สมัย
ของคุณพ่อของลุงช้อยน หากปล่อยให้จนถึงทุกวันนี้ก็คงยากแก่การบูรณะ

จึงต้องสร้างเตาเผาถ่านขึ้นใหม่อีก 6 เตา แบ่งเป็นเตาเผาขนาดใหญ่ 4 เตา และเตาเผา
ขนาดเล็กอีก 2 เตา

“อาชีพเผาถ่านที่บ้านของลุงนี่เริ่มทำกันมาตั้งแต่สมัยพ่อของลุงแล้วละ ลุง...บี
2480 เห็นจะได้”

ลุงช้อยนเริ่มรื้อฟื้นความทรงจำครั้งเก่า

“พ่อลุงเสียไปได้กว่า 10 ปีแล้ว ลุงก็เลยเริ่มมาทำอาชีพนี้จริงๆก็เมื่อ 30 กว่า
ปีก่อนนี่เอง”

กิจการเผาถ่านที่บ้านของลุงช้อยนได้ทำกันเป็นระบบครอบครัว โดยจะมีป่าทอง
ปรุง ดรุณศรี ผู้เป็นภรรยาเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงที่สำคัญ ลูกชายอีก 4 คน เมื่อว่างเว้น
จากภารกิจการทำงานประจำก็จะมาช่วยเหลืองานของพ่อแม่บ้างเป็นครั้งคราว

“เมื่อก่อนก็ทำกันอยู่แค่ 2 คน ก็มีแค่ลุงกับป้าเท่านั้น พักหลังพอเริ่มแก่ตัวลงก็
จ้างชาวบ้านที่รับจ้างทำงานแถวนี้มาคอยช่วยบ้าง”

ลุงช้อยนพูดพลางชะเง้อมองลอดรั้วบ้านออกไปที่โรงเผาถ่านซึ่งตั้งอยู่ใกล้ๆกัน
ขณะที่ป่าทองปรุงกับคนงานกำลังง่วนอยู่กับการขนถ่ายถ่านจากเตาไปลงเรือเพื่อล่องไป
ขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่ตลาดทำนน้ำไถลัดวัดพุทธวนาราม สัมพันธ์วงศ์ ตลาดน้อย และ
ตลาดทรงวาด

ลุงช้อยนลุกขึ้นจากม้านั่งซึ่งตั้งอยู่ตรงชานบ้านก่อนจะพาผู้เขียนและทีมงาน
เดินอ้อมโรงเผาถ่านไปยังที่ที่คนงานกำลังก่อกองขนนย้ายถ่านลงเรือกันอยู่

ชายท่าทางใจดีผู้ซึ่งเดินนำพวกเราไปดูการทำงานที่โรงเผาถ่านได้แนะนำให้พวก
เรารู้จักกับเหล่าคนงานทั้งชายและหญิง ซึ่งบางคนกำลังหอบถ่านออกจากเตา บ้างก็นั่ง
คัดเลือกคุณภาพถ่านแล้วบรรจุลงใส่ถุงก่อนที่จะขนย้ายลงเรืออีกต่อหนึ่ง แต่ละคนมีหน้าที่
ที่แตกต่างกันออกไป แต่ที่เหมือนกันก็คือทุกคนมีเสื้อผ้าและเนื้อตัวที่มอมแมม ใบหน้า
เปราะเปื้อนไปด้วยเขม่าดำๆจากถ่านไม้และเตาเผาถ่าน ขณะเดียวกันก็มีรอยเปื้อนย้อมอยู่ใน
สีหน้าต้อนรับผู้มาเยือนอย่างไม่มีตรี

“จะต้องล่องเรือไปนานแค่ไหนครับเนี่ยกว่าจะถึงที่หมายนะ”

หนุ่มช่างภาพคนหนึ่งเอ่ยถามขึ้นขณะที่หันไปมองเรือขนถ่านซึ่งในตอนนั้นกว่าครึ่ง

ก่อนลำเรือนั้นเต็มไปด้วยถ่านไม้

“ล่องเรือจากบ้านไปก็ใช้เวลาประมาณ 14 ชั่วโมง
ออกตั้งแต่เช้ามืด ช่วงเย็นๆก็ถึง”

ลุงช้อ้นตอบ

“โอ้โหนานเหมือนกันนะครับ จากสมุทรสงครามไป
กรุงเทพฯเอง ใช้เวลานานจัง ทำไมไม่ใช้รถขนไปล่ะครับ”

ชายหนุ่มช่างสงสัยซักต่อ

“ก็เพราะร้านที่รับซื้อน้ำมันอยู่ริมแม่น้ำสีฟ่อนุ่ม
เอาเรือขนไปจะสะดวกกว่า ถ้าเอารถขนไปมันจะเข้าไม่ได้
เพราะทางมันแคบ อีกอย่างใช้เรือขนไปมันก็ประหยัดค่าใช้จ่าย
ได้มากกว่าด้วย”

ลุงช้อ้นได้บอกต่ออีกว่าเมื่อเดินทางไปถึงที่หมาย

ที่กรุงเทพฯแล้วก็ต้องใช้ระยะเวลาในการขนถ่านขึ้นจากเรืออีกประมาณ 3 วัน โดยจะ
มีคนงานขนถ่านขึ้นใส่เหล็กที่เรียกกันว่า “โละ” จากนั้นก็จะหามขึ้นไปซังน้ำหนัก ซึ่งใน
1 เดือนก็จะล่องเรือไปขายถ่านเพียง 1 ครั้งเท่านั้น น้ำหนักถ่านที่ขายทั้งหมดก็รวมๆกว่า
1,000 กิโลกรัม โดยจะขายไปในกิโลกรัมละ 8 บาท เดือนหนึ่งๆรายได้ได้จากการขาย
ถ่านหรือถ่านไม้โกกทางเฉลี่ยแล้วก็ตกเดือนละประมาณ 10,000 กว่าบาท

ถ่านหลุมพี

“เดือนนึงเผาได้ 1 ครั้งเท่านั้น”

ลุงช้อ้นพูดพลางเดินนำเข้าไปในโรงเผาถ่านที่บรรยากาศข้างหมุขมฉุน มีเพียง
ลำแสงรำไรๆของแดดใกล้เที่ยงส่องทะลุเล็ดลอดหลังคามุงจากลงมาเป็นลำเพียงเล็กน้อยเท่านั้น
เขม่าควันสีดำจากเตาเผาถ่านยังคงลอยฟุ้งอยู่ในอากาศโดยรอบไม่จางหาย

ในความสลัวรางผู้เขียนมองดูพื้นผิวของเตาด้านนอกที่ก่อขึ้นด้วยอิฐและดินเหนียว
พลางเอื้อมมือไปจับดู ในใจก็คิดว่าแค่นี้ดินเหนียวจะไปทำอะไร จะล้มลงมาทับคนตัวเล็กๆ
ที่ยืนอยู่ข้างๆนี่ไหมหนอ

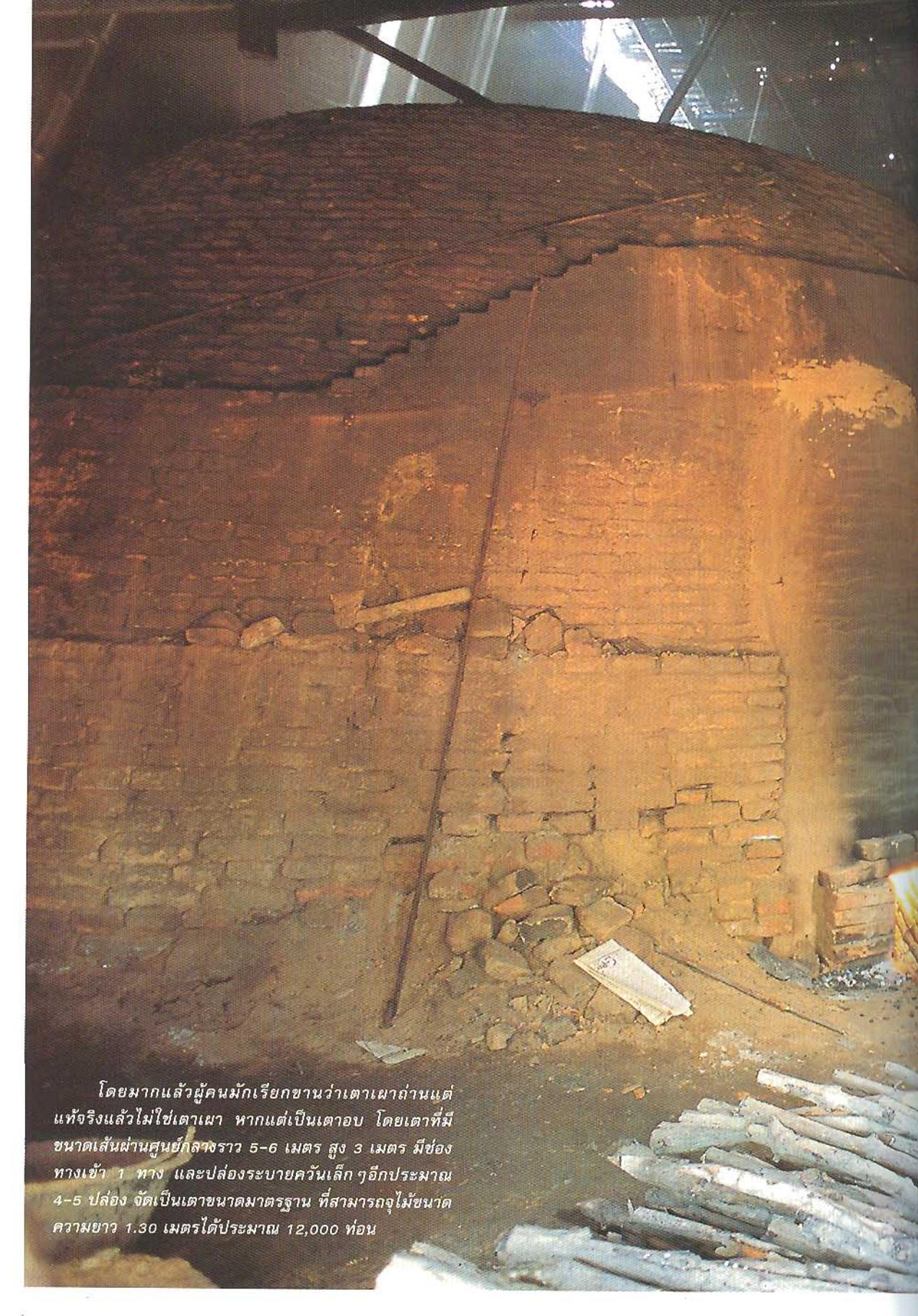
“เป็นเตาที่ก่อขึ้นด้วยอิฐมอญแล้วฉาบด้วยดินเหนียวน้ำจืดนะ ไม่พังลงมาง่ายๆหรอก

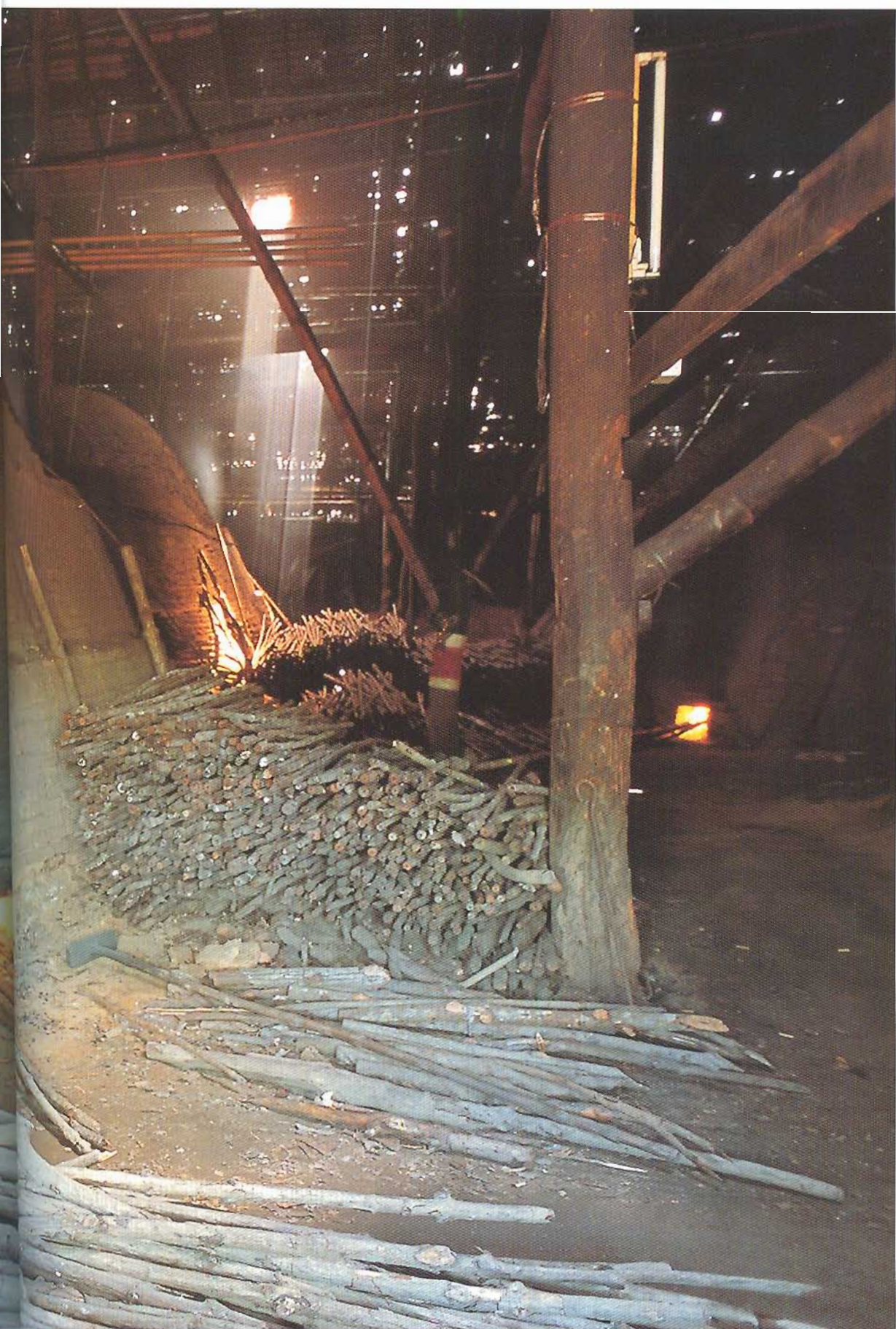
ไม้ที่นิยมนำมาทำเป็นถ่านส่วนใหญ่จะเป็นไม้
โกกทาง เพราะเป็นไม้เนื้อแข็ง มีปริมาณหนาแน่น เมื่อ
นำมาเผาเป็นถ่านจะทำให้มีน้ำหนักมากกว่าไม้ชนิดอื่น
อีกทั้งยังใช้ทนและให้ความร้อนสูง

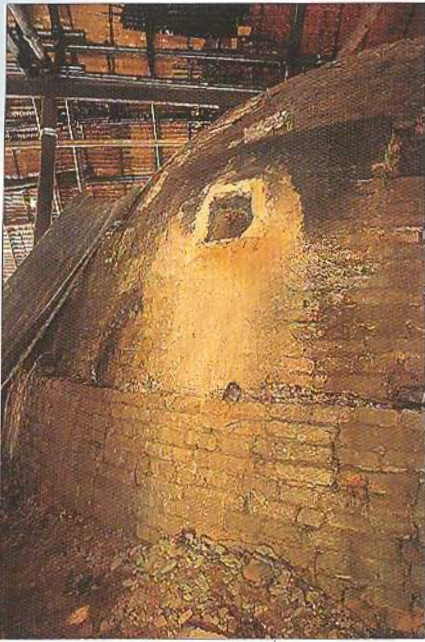

เมื่อการเรียงไม้เข้าเตา
เผาเสร็จสรรพ กระบวนการ
ก่อนการเผาก็คือการก่ออิฐ
มอญแล้วฉาบด้วยดินเหนียว
น้ำจืดปิดประตูเตา โดยเว้น
ช่องว่างไว้สำหรับการใส่เชื้อ
เพลิงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

โดยมากแล้วผู้คนมักเรียกขานว่าเตาเผาถ่านแต่แท้จริงแล้วไม่ใช่เตาเผา หากแต่เป็นเตาอบ โดยเตาที่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางราว 5-6 เมตร สูง 3 เมตร มีช่องทางเข้า 1 ทาง และปล่องระบายควันเล็ก ๆ อีกประมาณ 4-5 ปล่อง จัดเป็นเตาขนาดมาตรฐาน ที่สามารถถลุงไม้ขนาดความยาว 1.30 เมตรได้ประมาณ 12,000 ท่อน

การที่จะดูว่าไม่ในเตานั้นสุกเป็นถ่านได้หรือไม่หรือยัง สำหรับผู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ด้านนี้มาก่อน จะไม่สามารถบอกได้เพราะจะต้องอาศัยการดมกลิ่นร่อนจนกว่าไม่ไม่มีกลิ่นฉุน และสังเกตสีของควันที่ออกจากปล่องระบายควัน ซึ่งจะมีสีใส ไม่ขาวขุ่น

อายุมันก็ 30 ปีแล้วละ”

ลุงช้ออันเอ่ยขึ้นเหมือนจะลวงรู้ว่าผู้เขียนนึกสงสัยอะไรอยู่ อีกอย่าง แกลงจะนึกขำในท่าทางเก๋ๆของลุงช้ออันเต็มที

พอพูดถึงเตาเผาถ่าน คำถามก็ผุดขึ้นมาในความนึกคิดว่าการเผาถ่านนอกจากการเผาโดยใช้เตาแล้วจะยังมีกรรมวิธีการเผาแบบอื่นบ้างหรือไม่ เมื่อถามความจากผู้ที่มีสัมผัสคลุกคลีอยู่กับกองถ่านมานานเป็นอย่างดีเช่นลุงช้ออันก็ได้รับคำตอบคลายความสงสัยในใจว่าการเผาถ่านในประเทศของเรานั้นพอจะแบ่งแยกออกได้อย่างกว้างๆเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ “ประเภทเผาโดยวิธีการขุดหลุม” และ “การเผาถ่านโดยใช้เตา”

“สำหรับการเผาถ่านโดยวิธีการขุดหลุมนั้นเรามักจะเห็นกันได้อยู่บ่อยๆเพราะเป็นวิธีการที่ชาวบ้านป่าใช้กันโดยทั่วไป เรานิยมเรียกระบบวิธีการเผาถ่านแบบนี้ว่า การเผาถ่านแบบหลุมผี”

คุณผู้อ่านหลายคนคงจะนึกฉงนสงสัยถึงที่มาของคำเรียกวิธีการเผาถ่านแบบนี้เช่นเดียวกับผู้เขียนเมื่อได้ยินชื่อเรียกขานการเผาถ่านแบบนี้เป็นครั้งแรก แต่เมื่อทราบถึงที่มา ก็หายความฉงนใจไปเป็นปลิดทิ้ง.....

“ที่เรียกว่า การเผาถ่านแบบหลุมผี ก็เพราะว่าการเผาถ่านแบบนี้มีกรรมวิธีการเผาลคล้ายกับการขุดหลุมฝังศพ”

“ฮะ...ขุดหลุมฝังศพเหรอครับ พังดูน่ากลัวจัง” หมุนนัยอีกคนที่ไปด้วยร้องเอ็ดตะโรขึ้นพร้อมกับท่าทางพิลึกกึกกือ จนทำให้ลุงช้ออันต้องหัวเราะออกมา

“ไม่ต้องทำเสียงตกอกตกใจขนาดนั้นหรอกพ่อหนุ่ม พังก่อน การขุดหลุมที่ว่านี้จะเริ่มจาก

การขุดดินให้เป็นหลุมยาวๆ ใกล้กับแหล่งที่มีไม้สำหรับใช้เผาถ่าน แล้วก็เอาไม้ที่จะเผามาวางเรียงไว้ในหลุม” เหตุการณ์หลังจากนั้นคาดว่าคุณผู้อ่านคงเดาออกนะคะว่าคืออะไร “การฉาบปูน” เอ๊ย! ไม่ใช่...การจุดไฟเผาไม้ต่างหากล่ะคะ ลุงช้ออันบอกว่าคนเผาถ่านจะนำเอา

เมื่อระยะเวลาผ่านไปประมาณ 12-13 วัน ไม้ในเตา ก็จะสุกเป็นถ่าน และสามารถทำการขนย้ายออกมาได้

ไปไม่มาปิดทับลงบนกองไม้แล้วเอาดินข้างๆหลุมมากลบทับให้ทั่ว แต่ก่อนจะเอาดินกลบทับลงไปในนั้นก็ต้องเอากระบอกลบไม้ไผ่หรือกระบอกลบสังกะสีมาวางเป็นปล่องราว 5-6 ปล่องเสียก่อน ทั้งนี้ก็เพราะเมื่อทำการจุดไฟกลบดินเรียบร้อยแล้ว เจ้าของหลุมเผาถ่านก็จะคอยมาตรวจดูและคอยกลบดินไม่ให้มีควันรั่วออกมาตามกองดินที่กลบไว้ และเมื่อควันที่ออกจากปล่องมีสีจางดีแล้วก็ถอดปล่องออก กลบดินปิดรอยปล่องเพื่อดับไฟในหลุม

แสดงรูปภายในเตาเผาถ่าน

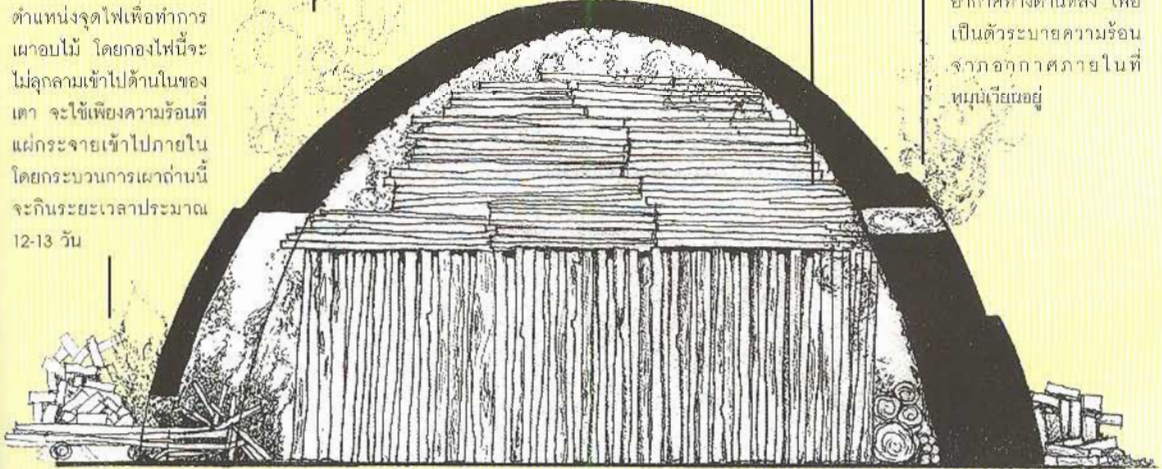
ควันไฟเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดค่าความ
พอดีของถ่านไม้ โดยผู้ผลิตจะต้องอาศัยความ
ชำนาญในการตรวจสอบด้วยวิธีการดมกลิ่น
และสังเกตสีของควันไฟ

โครงสร้างของเตาเผาถ่านที่ก่อด้วยอิฐ
มอดูแล้วฉาบด้วยดินเหนียวน้ำจืด ผนัง
จะหนาประมาณ 30-40 ซม. ภายในจะ
เป็นตัวเก็บความร้อนได้เป็นอย่างดี

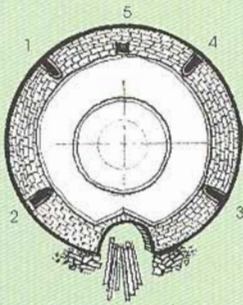
กองไม้จำนวนนับหมื่นท่อนที่เตรียม
ไว้สำหรับการผลิตถ่าน ในตอนล่าง
จะใช้ไม้ที่มีขนาดใหญ่กว่าส่วนที่อยู่
ด้านบน

ตำแหน่งจุดไฟเพื่อทำการ
เผาอบไม้ โดยกองไฟนี้จะ
ไม่ถูกกลืนเข้าไปด้านในของ
เตา จะให้เพียงความร้อนที่
แผ่กระจายเข้าไปภายใน
โดยกระบวนการเผาถ่านนี้
จะกินระยะเวลาประมาณ
12-13 วัน

ตำแหน่งของปล่องระบาย
อากาศทางด้านหลัง เพื่อ
เป็นตัวระบายความร้อน
จากอวกาศภายในที่
หมุนเวียนอยู่

แสดงรูปด้านหน้าเตาเผาถ่าน

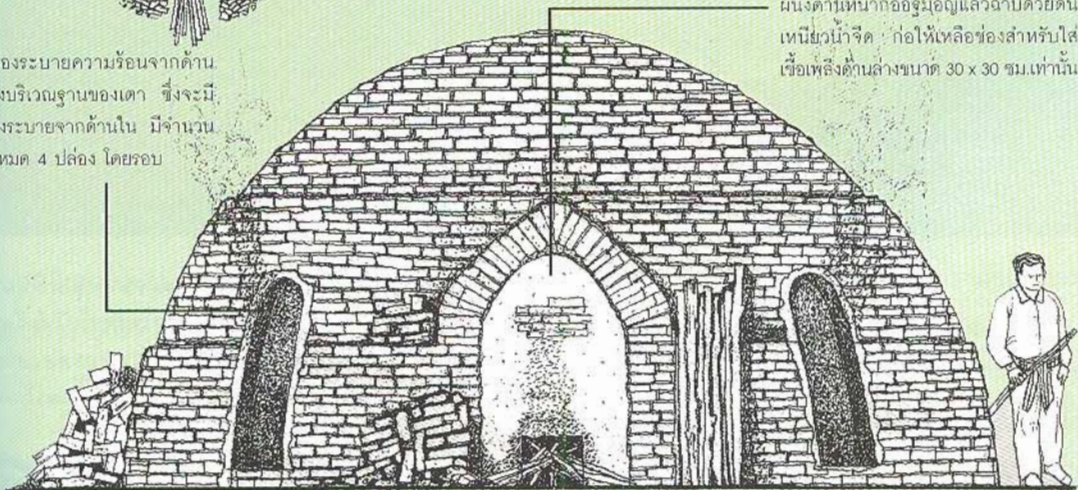

หมายเลข 1 - 4 แสดงตำแหน่งของปล่องควันที่ระบายจากแนวพื้นดิน

หมายเลข 5 ปล่องควันที่อยู่บริเวณตอนกลางของเตา

ปล่องระบายความร้อนจากด้าน
ล่างบริเวณฐานของเตา ซึ่งจะมี
ช่องระบายจากด้านใน มีจำนวน
ทั้งหมด 4 ปล่อง โดยรอบ

ผนังด้านหน้าก่ออิฐมอดูแล้วฉาบด้วยดิน
เหนียวน้ำจืด ก่อให้เหลือช่องสำหรับใส่
เชื้อเพลิงด้านข้างขนาด 30 x 30 ซม. เท่านั้น

“การเผาถ่านแบบหลุมผืนนี้จะใช้เวลาเผาราว 2-3 อาทิตย์ ถ่านจึงจะสุกใช้การได้ แต่ถ้าขณะที่เผาถ่านฟ้าฝนเกิดไม่เป็นใจฝนตกลงมา ไฟในหลุมที่จุดไว้ก็อาจจะดับได้ หรือไม่ฝนก็ชะดินที่กลบไว้ออกไปเสียหมด เจ้าของหลุมเผาถ่านก็เลยต้องแก้ไขเรื่องดินที่กลบหลุมเสียใหม่ ซึ่งก็จะทำให้ระยะเวลาที่ใช้ในการเผาถ่านเนิ่นนานออกไปอีก”

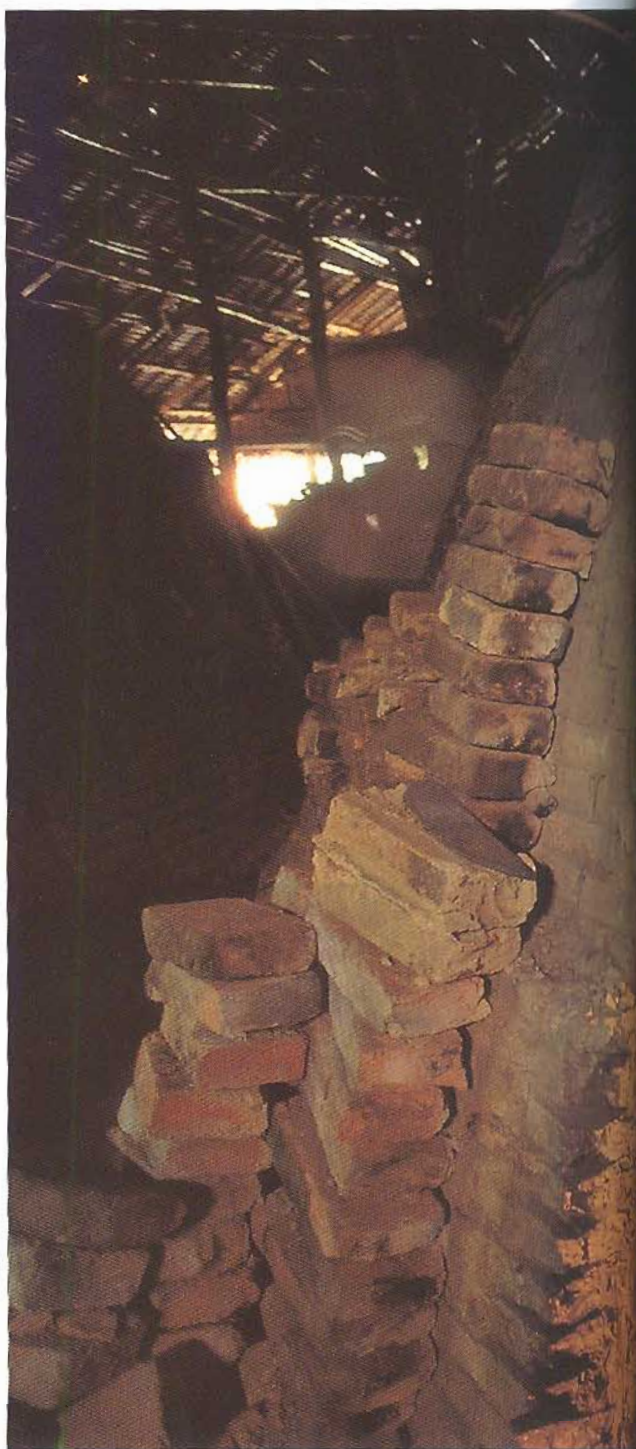
เป็นอันสรุปได้ว่าการเผาถ่านแบบหลุมผืนนี้อุปสรรคอันใหญ่หลวงนั้นอยู่ที่สภาพอากาศนั่นเอง

ลักษณะของถ่านไม้ที่ได้จากการเผาโดยวิธีหลุมผืนมักเป็นถ่านที่เผาไม่หมดหรือพุด่างๆก็คือได้ครึ่งเสียครึ่ง มีอัตราความสูญเสียถึง 50 เปอร์เซ็นต์ทีเดียว การเผาถ่านลักษณะนี้จึงมักกระทำโดยชาวบ้านที่มีรายได้น้อยต้องการหาวิธีการเพิ่มรายได้ของตน ไม้ที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการเผาถ่านส่วนใหญ่จะเป็นไม้ในป่าที่ได้มาโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งเป็นวิธีการทำลายป่าไม้ในประเทศไทยที่รุนแรงอีกวิธีหนึ่งที่มีอยู่ในขณะนี้ และเป็นวิธีการที่รื้อดพันสายตาเจ้าหน้าที่ได้ง่ายเนื่องจากอยู่ในป่าลึก ใกล้แหล่งไม้ที่ไหนก็ทำการขุดหลุมเผาไม้กันที่นั่น เมื่อเผาแล้วก็จะเคลื่อนย้ายไปขุดหลุมเผาใหม่โดยไม่ซ้ำหลุมเดิม

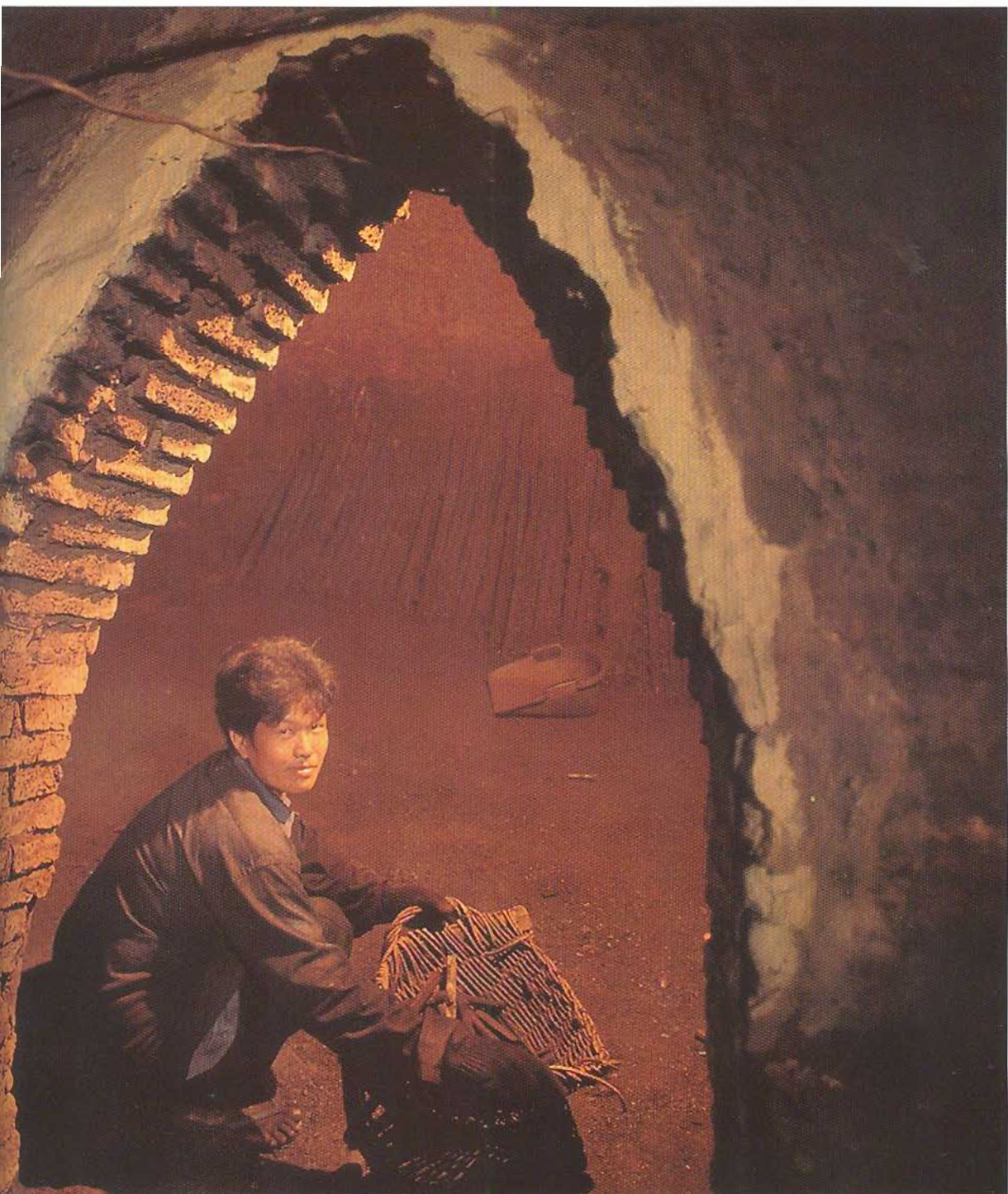
ก่อกองเตาเผา

การเผาถ่านในอีกรูปแบบหนึ่งคือการเผาถ่านโดยมีวิธีการก่อเตาเผาเป็นรูปเตาถาวร โดยมากแล้วมักจะก่อสร้างด้วยอิฐ แต่ก็มียูบบ้างที่ก่อสร้างด้วยดินเหนียว ลักษณะของเตาเป็นรูปกึ่งทรงกลมมีความจุระหว่าง 50-100 ลูกบาศก์เมตร หากเป็นเตาขนาดใหญ่จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างนับเป็นเงินแสนบาททีเดียว

“ที่จะต้องมีการลงทุนมากมายขนาดนี้ก็เพราะว่าเตาเหล่านี้ใช้เผาถ่านเพื่อการค้าและจะต้องขออนุญาตต่อทางราชการ การเผาถ่านแบบนี้จะมีความสูญเสียน้อยกว่าการเผาแบบหลุมผืนมาก ระยะการเผาใช้เวลาตั้งแต่ 2-6 อาทิตย์แล้วแต่ขนาดของเตา ถ้าเป็นเตาเผาขนาดใหญ่หน่อยก็จะใช้เวลาในการเผามากกว่าเตาขนาดเล็กเป็นของธรรมดา เพราะเป็นเตาที่ทำด้วยอิฐและดินเหนียว ก็เลยอมความร้อนไว้ได้นานกว่า เมื่อปิดเตาแล้วก็เลยต้องใช้ช่วงเวลารบปล่อยให้เตาเย็นนานพอสมควร”

จากไม้สดเมื่อถูกอบด้วยความร้อนจนสุกเป็นถ่าน กระบวนการต่อมาคือการปล่อยถ่านในเตาไว้ให้เย็นลง แล้วนำถ่านออกจากเตา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่จะต้องอาศัยจำนวนแรงงานคนมากพอสมควร และใช้ระยะเวลาในการปฏิบัติงานดังกล่าวเป็นครั้งคราววันทีเดียว

อีกคำบอกเล่าหนึ่งของลุงช้อน ซึ่งประกอบธุรกิจด้านการค้าขายถ่านไม้โดยการ
ใช้เตาเผาชนิดนี้เหมือนกันและนอกเหนือไปจากเรื่องราวของเขาเผาด่านที่มีอยู่ในประเทศ
ไทยแล้ว ลุงช้อนยังมีความรู้เกี่ยวกับเตาเผาด่านในประเทศอื่นๆอีกบ้างเล็กน้อย ผู้เขียน
ฟังดูแล้วก็เห็นว่าเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจอยู่ไม่น้อย

"ที่ลุงพอรู้ๆมา ในประเทศศรีลังกาเค้าก็ใช้วิธีการเผาด่านด้วยการเผาในเตาเหมือนกัน
นะ ว่ากันว่าในประเทศของเค้าจะเผาด่านโดยการขุดดินให้เป็นหลุมกลมเพื่อใช้เป็นเตาเผา

แม้ในการทำงานอาจ
จะต้องสกปรกเลอะเทอะ
เนื้อตัวมอมแมมอยู่บ้าง
แต่ผู้ที่มีสัมผัสอยู่บน
กองถ่านก็ไม่เคยคิดรังเกียจ
รังอน

เส้นผ่านศูนย์กลางคงจะสักประมาณ 1.5-2 เมตรน่าจะได้
มีการเซาะข้างๆหลุมเพื่อวางปล่อง เรียงไม้ในหลุมทางตั้งแล้ว
จุดไฟเอาดินกลบ แต่เตาเผาถ่านแบบศรีลังกาจะมีปัญหามาก
ในเรื่องการเอาก้อนออกจากเตานะ เพราะจะต้องให้คนงาน
ลงไปเอาก้อนในหลุมลึกทีเดียว ซึ่งชาวป่าในประเทศไทยเรา
บางแห่งก็ใช้เตาดินเผาถ่าน โดยใช้ดินเหนียวก่อเป็นเตาเล็กๆ
บางแห่งก็อาศัยจอมปลวกเป็นเตา โดยการขุดจอมปลวกให้
เป็นโพรง บางแห่งก็ใช้วิธีขุดดินตามผนังแม่น้ำลำห้วยให้เป็น
โพรงเพื่อใช้เป็นเตาเผาถ่าน ซึ่งเตาเผาเหล่านี้จะมีความจุประมาณ 1 ลูกบาศก์เมตร”

แม้จะเป็นเรื่องราวที่ลุงช้อนพอรู้มาเพียงแค่เล็กน้อย แต่มันก็เป็นอีกสิ่งหนึ่ง
ที่สามารถเพิ่มพูนความรู้ให้กับคนที่ไม่เคยรู้มาก่อนอย่างเราได้อีกมากทีเดียว

คนเผาถ่าน

สำหรับกิจวัตรในแต่ละวันของผู้ที่ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นคนเผาถ่านได้ดำเนินไปอย่างเรียบ
ง่าย ซึ่งถ้าเป็นสมัยก่อนนี้ลุงช้อนบอกว่าทุกๆ เช้าตนจะพาคนงานล่องเรือไปชนไม้ออก
มาจากป่าโกงกาง ซึ่งเป็นป่าโกงกางของลุงช้อนเอง มีอยู่ทั้งหมดรวม 100 กว่าไร่ โดย
คนงานซึ่งมีหน้าที่ตัดไม้จะโค่นต้นโกงกางที่โตได้ขนาด ริดกิ่ง ก้าน และราก แล้วเลื่อย

เป็นท่อนๆและทุบเปลือกออก รอกการลำเลียงลงเรือไว้ก่อนอยู่แล้ว เมื่อได้ไม้ก็เอามาขึ้นกอง ซึ่งหลังจากนั้นน้ำจะแห้งไปจนอีกไม้ได้

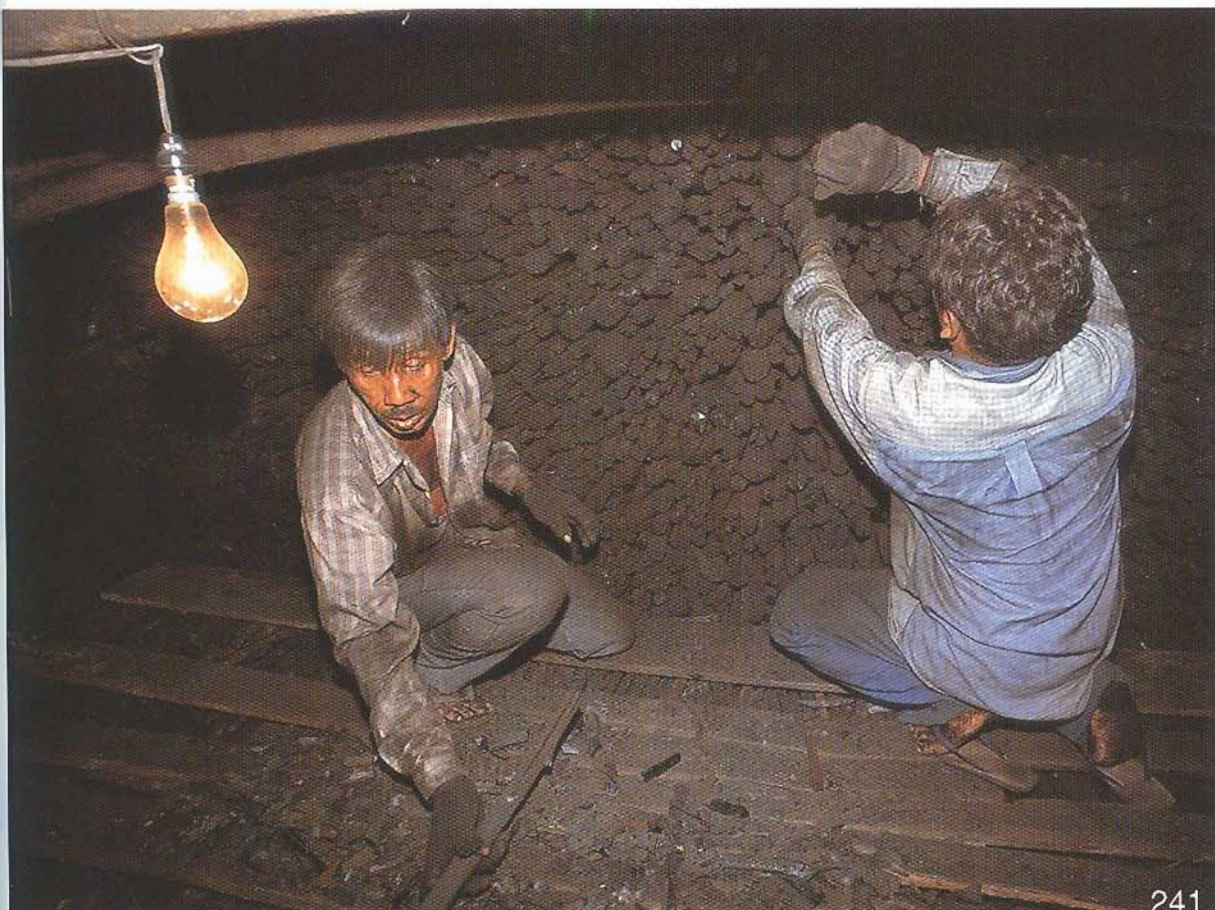
“ไม้โกงกางที่ไปขนมาจะขนได้วันละเที่ยวเท่านั้น เพราะจะต้องรอให้น้ำขึ้นก่อนถึงจะเอาเรือออกไปได้ อย่างช่วงหน้าร้อนก็จะต้องเอาเรือออกประมาณ 5-6 โมงเย็น กลับมาถึงบ้านก็ประมาณ 2-3 ทุ่ม ต้องดูฤดูกาลด้วยว่าอยู่ช่วงไหน ถ้าเดือนสิงหา กันยา ตุลาคม น้ำจะมากช่วงเช้าก็ออกเช้า เดือนมกราคา กุมภาพันธ์ ก็ออกไปกันประมาณตี 4 ตี 5”

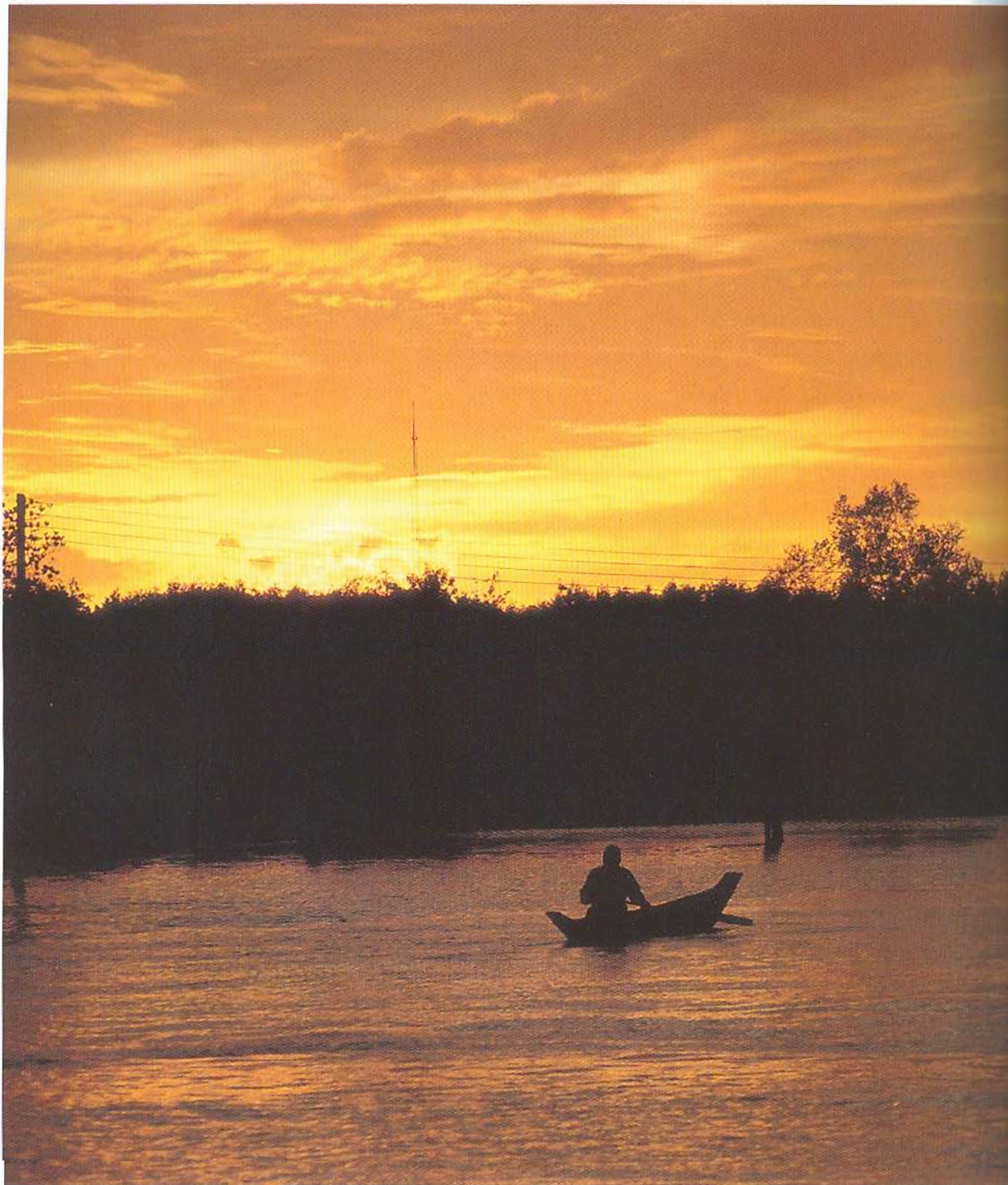
เมื่อได้ไม้มาแล้วก็เอามาเข้าเตาเผา เรียงไม้ขนาดใหญ่ตามแนวนึงของเตาในลักษณะแนวดิ่ง ส่วนไม้ขนาดเล็กเรียงซ้อนในแนวนอนอยู่ข้างบนเพื่อให้ได้จำนวนไม้ภายในเตาเผามากที่สุด โดยเตาใหญ่เตาหนึ่งจะจุไม้ขนาดความยาวท่อนละ 1.30 เมตร ได้ประมาณ 12,000 ท่อน หลังจากนั้นก็ก่ออิฐปิดประตูเตา เหลือช่องไว้ประมาณ 1 ตารางฟุตสำหรับใส่เชื้อเพลิง แล้วก็จุดไฟเผา

“เชื้อเพลิงที่ใช้ก็คือรากโกงกางและส่วนยอดเรียกว่าไม้สามศอกที่แห้งแล้วใส่ลงในช่องใส่ไฟด้านหน้า เตาหนึ่งใช้ระยะเวลาในการเผาประมาณ 12-13 วัน แต่ถ้าเป็นช่วงหน้าฝนหรือหน้าหนาวที่มีความชื้นมากหน่อย ไม้จะสุกเป็นถ่านช้าลงอีกประมาณ 2-3 วัน อาจจะสัก 14-15 วัน ถึงจะใช้การได้”

สำหรับการใส่ไฟลงซ้อนบอกที่ต้องใส่กันทั้งวันทั้งคืนตลอดระยะเวลาที่ไม้อยู่ในเตา ประมาณ 15 นาทีก็ใส่

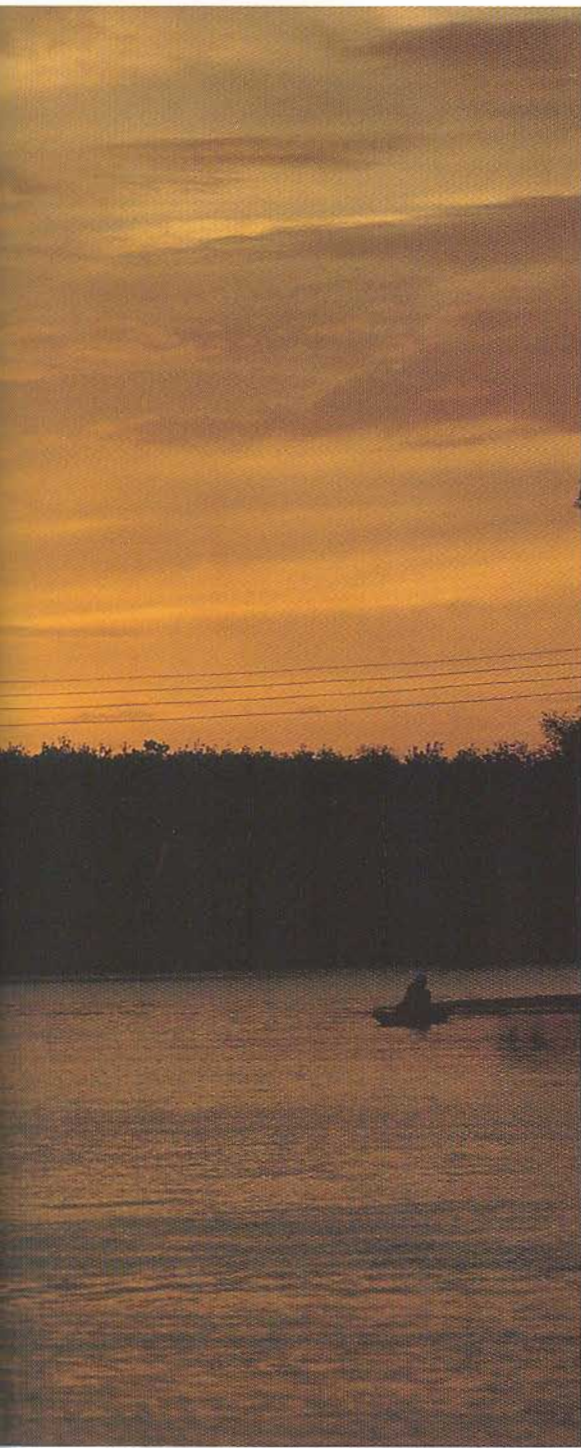
เมื่อนำถ่านออกจากเตาก็ต้องมีการคัดคุณภาพถ่านแล้วบรรจุลงใส่ถุงถุงละประมาณ 25-30 กิโลกรัมแล้วนำไปส่งพ่อค้าคนกลางโดยทางเรือต่อไป

เชื้อไฟครึ่งหนึ่ง ต้องมีคนเฝ้าผลัดเวรกันตลอด และการที่จะดูว่าผ่านสุกได้ที่หรือยังนั้น คนที่ไม่เคยเฝ้าถ่านมาก่อนจะดูไม่เป็น เพราะเทคนิควิธีมันอยู่ที่การดมกลิ่นและสังเกตควันไฟที่ฟุ้งโขมงออกมาจากปล่องควันทั้ง 5 ปล่อง โดยมีอยู่ที่ด้านล่างของเตา 4 ปล่อง และด้านบนอีก 1 ปล่อง

"สมมติว่าเราเผาถ่านมา 3 วันแล้วก็ต้องคอยดูว่ามันมีกลิ่นฉุนหรือเปล่า จะต้องปิดปล่องบนให้ควันออก 4 ปล่องล่าง แล้วไล่เชื้อไฟเข้าไปเรื่อยๆ ซึ่งการไล่ไฟนั้นไม่ข้างในจะ

ภาพบรรยากาศยามเย็นเมื่อแสงแห่งวันเริ่มอ่อนแรง ลาลับขอบฟ้าไป เมื่อมองจากบริเวณริมทำนน้ำคลองขุดยี่สารหลังโรงเผาถ่านของคุณลุงชื่อน บัรเวณสองฟากฝั่งนั้น รายล้อมไปด้วยป่าโกงกาง ซึ่ง ณ ที่แห่งนี้เป็นที่ชื่นชอบของคุณลุงผู้นี้

ไม่ติดไฟ เพราะเป็นการอบไม้ ไม่ใช่การเผาไม้ พอได้ที่ควันที่พุ่งออกมาจะใส ไม้ขาวเหมือนตอนแรก มีกลิ่นหอมเป็นถ่าน แล้วก็ต้องปิดปล่องควันทุกปล่องให้อากาศข้างในเย็นลง ไม้ให้อากาศเข้าไป ให้ความร้อนข้างในก็จะระเหยไปเอง แต่ถ้าอากาศเข้าไปไฟก็จะติดอีก"

เมื่อไฟในเตาติดขึ้นอีกนั่นหมายถึงการสูญเสีย ซึ่งรายได้ เพราะไม้ที่ต้องการเผาให้เป็นเพียงแค่ถ่านกลับจะต้องเปลี่ยนสภาพไปเป็นถ่านรูลี.....

โกงกางกับเส้นทางของการเผาถ่าน

"เรา" ซึ่งในที่นี้หมายถึงลุงชื่อนกับผู้เขียนได้เดินออกจากโรงเผาถ่าน แล้วมาหยุดยืนอยู่ตรงทำนน้ำคลองขุดยี่สารหลังโรงเผาถ่าน จากจุดที่เรายืนอยู่มองตรงออกไป เบื้องหน้าเป็นภาพที่สวยงามมาก เบื้องล่างเป็นผืนน้ำใส สองฟากฝั่งลำน้ำรายล้อมไปด้วยป่าโกงกาง เบื้องบนเป็นแผ่นฟ้าสีครามสดใส เบื้องหน้ามองไกลออกไปเห็นเขาอีไก่ออยู่ลิบๆซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีติดต่อกับจังหวัดราชบุรี ลุงชื่อนบอกกับผู้เขียนว่าที่ตรงนี้เป็นที่ที่ลุงชอบมาก เพราะในยามโพล้เพล้เมื่อดวงตะวันจะลาลับขอบฟ้าไป ภาพที่จะปรากฏขึ้นตรงหน้าจะกลับกลายเป็นภาพหนึ่งที่ยังงดงามนัก

"สมัยก่อนลุงก็ทอดแหในคลองขุดนี้แหละ ได้ทั้งกุ้ง แขนบ๊วย กุ้งกุลาดำ หรือไม่กี่พวกปลาตุก ปลาตก ปลากระบอก บางวันก็ได้ปลากะพง แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยได้ทอดแล้วละ"

ลุงชื่อนพูดและยิ้มน้อยๆ

ผู้เขียนก็มอมองลงไปเบื้องล่างตรงจุดที่ยืนอยู่เห็นร่องรอยของซากปรักหักพังของเตาเผาถ่าน คาดว่าคงจะเป็นเตาเผาที่ถูกก่อกั้นเมื่อประมาณ 60 ปีก่อน ซึ่งคำตอบที่ได้รับจากคุณลุงวัย 64 ปีก็เป็นจริงอย่างที่คาดไว้

"เมื่อก่อนสมัยที่พ่อของลุงยังอยู่ได้สร้างเตาเผาที่มีขนาดใหญ่กว่านี้มาก ก็สร้างมาจนถึงจุดที่เรายืนอยู่นี้แหละ คงจะเป็นเพราะน้ำนักของเตา ดลิ่งมันก็เลยพัง ลุงเลยร่นพื้นที่ในการก่อเตาเข้าไป"

นอกจากเรื่องราวของความเป็นมาและกรรมวิธีในการเผาถ่านแล้วลุงชื่อนยังได้พูดถึงวัตถุดิบที่นำมาเผาทำเป็นถ่านด้วยว่าที่ใช้ไม่โกงกาง ก็เพราะวัตถุดิบที่ใช้ใน

**จากฝักกว่าจะเติบโต
มาสู่ลำต้น จนกลายเป็นป่า
โกงกางนับร้อยๆไร่ จะต้อง
ใช้ระยะเวลานานนับสิบกว่า
ปีจึงจะตัดนำมาผลิตเป็น
ถ่านไม้ให้เราได้ใช้กัน**

การเผาถ่านนั้นมักนิยมใช้ไม้เนื้อแข็ง เนื่องจากเมื่อนำมาเผาเป็นถ่านแล้วจะได้ถ่านที่มีน้ำหนักมาก มีความร้อนสูงใช้ทน อีกทั้งยังมีคุณสมบัติไม่แตกกระเด็น เมื่อนำถ่านไปใช้ในการหุงต้มด้วย ไม้โกงกางจึงเป็นไม้ป่าชายเลนที่นิยมนำมาใช้ในการเผาถ่านกันมากที่สุด มีปริมาณหนาแน่น มีขนาดพอเหมาะคือมีขนาดเท่าข้อมือ และยังปลุกง่ายอีกต่างหาก ไม้โกงกางจึงเป็นที่ชื่นชอบของใครต่อใครที่หารายได้ด้วยวิธีการเผาถ่านขาย

สำหรับไม้ชนิดอื่นก็สามารถนำมาเผาทำเป็นถ่านได้เช่นกัน อาทิ ไม้ยูคาลิปตัส ไม้สะแก หรือพวกเศษไม้ป่าเบญจพรรณต่างๆ แต่นิยมเผาแบบเผาถ่านหลุมฝึ่มากกว่า ถ่านที่ได้มาก็จะหักเป็นท่อนๆเป็นเศษเล็กเศษน้อย ถ่านที่เผาออกมาจะไม่สวยและดีเท่ากัถ่านที่เผาด้วยเตา ซึ่งการเผาถ่านแบบหลุมฝึ้นี้ยังมีอยู่และนิยมเผากันมากแถบบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และจังหวัดกาญจนบุรี

ลุงช่ออ้นยกมือขึ้นชี้ไปยังป่าโกงกางที่เขียวครึ้มตรงส่วนโค้งของลำน้ำเบื้องหน้า "ที่เห็นอยู่ไกลๆโน่นะก็เป็นป่าโกงกางของลุง กว่ามันจะโตขึ้นมาได้เนี่ยใช้ระยะเวลานานมากนะ หนูรู้มั๊ย"

ผู้เขียนพยักหน้ารับคำตอบ

"การทำสวนป่าโกงกางเราจะเริ่มตั้งแต่การเก็บฝักจากต้นที่หล่นอยู่ตามธรรมชาติมารวมไว้เรียงให้เป็นกอง หั่นส่วนยอดตากกันเพื่อไม่ให้งอกราก แล้วคลุมด้วยกระสอบรักษาความชื้น

รอให้มีจำนวนมากพอจึงนำไปปลูก ไร่หนึ่งก็จะใช้ประมาณ 4,000 ผัก
แล้วก็ปล่อยไว้ ตั้ง 10 กว่าปีแน่ะไม้พวกนี้มันถึงจะตัดได้ พอตัดแล้ว
ก็ต้องปลูกทดแทนขึ้นมาใหม่ ตลอดปีลุงก็เลยมีไม้มาทดแทน
หมุนเวียนตลอด บางทีคนงานตัดไม้กันไม่ทันก็มีบ้าง เพราะมีคน
งานอยู่แค่ 6 คน เค้าก็ปลูกกระต๊อบเล็กๆอาศัยกันอยู่ในป่าโน้น
แหละจะมาที่บ้านลุงก็ต้อนมาเอาน้ำกิน แล้วก็รับเงินเดือนหรือ
ไม้เค้าก็จะหยุดทำงานกันในช่วงวันพระ หรือไม้ก็เสาร์-อาทิตย์
เพราะจะมีตลาดนัด”

สำหรับการปลูกป่าโกงกางเพื่อนำมาเผาทำเป็นถ่านนั้นจะ
ต้องมีการปลูกทดแทน แต่ด้วยจำนวนแรงงานที่ทำหน้าที่ตัดไม้ในป่า
โกงกางโดยเฉพาะนั้นมียุ่่น้อย จึงทำให้ไม้ที่จะนำเอามาเข้าเตามีปริมาณ

ไม่เพียงพอ เพราะคนงานตัดไม้กันไม่ทัน ทุกวันนี้เตาเผาถ่านเตาเล็กของลุง
ช้อนซึ่งมีอยู่ 2 เตาจึงไม่ค่อยได้ใช้แล้ว หรือบางครั้งก็ต้องรอนานเป็นเดือน 2 เดือนกว่า
จะได้เอาไม้เข้าเตาเผาสักครั้งหนึ่ง และแน่นอนว่าเมื่อกระบวนการทำงานหยุดชะงักลงไป
ก็จะทำให้รายได้ซึ่งจำเป็นต้องใช้จ่ายในแต่ละวันได้มาน้อยและช้าลงไปด้วย แต่ถึงกระนั้น
ลุงช้อนก็ยังคงยืนยันเสียงแข็งว่าจะยึดถืออาชีพคนเผาถ่านอาชีพที่ไม่ได้มีเกียรติไม่มี
ยศฐาบรรดาศักดิ์มากมายอย่างใครเขา แต่ก็ป็นอาชีพที่สุจริตอาชีพหนึ่งไปจนกว่าชีวิตจะหา
ไม่ หรือไม่ก็รู้สึกว่าจะตัวเองทำไม่ไหวแล้วจริงๆ

เมื่อผู้เขียนได้ยินเช่นนั้น ไม่ได้มีความคิดสงสัยหรือค้างคาใจเลยแม้แต่น้อยนึก
ว่าทำไมลุงช้อนถึงรักอาชีพที่ดูธรรมดาๆและไม่น่าพิศมัยเท่าใดนักในสายตาของคนทั่วไป
เพราะทั้งนี้ทั้งนั้นก็ด้วยกว่าครึ่งก่อนชีวิตของลุงช้อนได้เติบโตและคลุกคลีอยู่กับกองถ่านมา
โดยตลอดนั่นเอง แล้วจะมีใครสักคนเล่าที่จะหลงลืมหรือละทิ้งสิ่งที่เกี่ยวเนื่องอยู่กับวิถีความ
เป็นอยู่ของตนได้ และลุงช้อนเองก็ยังมีใจว่าอาชีพการเผาถ่านที่ทำกันมาตั้งแต่ครั้ง
บรรพบุรุษจะได้รับการสืบสานต่อไปมีรู้จบโดยบรรดาลูกๆหลานๆของลุงช้อนนั่นเอง!...

ขอขอบคุณ :

- คุณช้อน คุณศรี, คุณทองปรง คุณศรี
- พิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สารและชาวบ้าน บ้านเขายี่สารทุกท่าน

ที่กรุณาให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับการเผาถ่าน ตลอดจนอำนวยความสะดวกในการเขียนและ
ถ่ายทำสารคดีชุดนี้จนเสร็จสมบูรณ์

เอกสารประกอบการเขียน :

- คู่มือนำชมพิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร
องค์การบริหารส่วนตำบล คำบ่ลยี่สาร อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
- อุตสาหกรรมไม้ชั้นพื้นฐาน โดย ศจ.ดร.อำนาจ คอวณิช กรุงเทพฯ, เมษายน 2526